

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU-IOAN CUZA”
DIN IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE**

**ȚARA MOLDOVEI ÎN VREMEA CELEI
DE-A TREIA DOMNII A LUI GHEORGHE
DUCA (1678-1683)**

REZUMAT

**COORDONATOR:
Prof. univ. dr. Laurențiu Rădvan**

**DOCTORAND:
Celestin Ignat**

IAȘI,
2023

CUPRINS

CUPRINS.....	2
INTRODUCERE	3
I. Familia și ascensiunea lui Gheorghe Duca.....	10
I.1. Originea și familia lui Gheorghe Duca	10
I.2. Gheorghe Duca înainte de domnie.....	12
II. Gheorghe Duca domn al Moldovei – primele două domnii (1665-1666, 1668-1672).....	15
III. Apogeul puterii – a treia domnie a lui Gheorghe Duca în Moldova (1678-1683).....	36
III.1. Data și împrejurările luării celei de-a treia domnii.....	36
III.2. Politica internă.....	43
III.2.1. Dregători și slujbași domnești	43
III.2.2. Biserica	132
III.2.3. Mănăstirea Cetățuia	164
III.2.4. Politica fiscală.....	170
III.3. Politica externă.....	179
III.4. Declinul lui Gheorghe Duca.....	194
III.4.1. Contextul pierderii domniei.....	194
III.4.2. Pierderea domniei	201
III.4.3. Captivitatea și sfârșitul lui Gheorghe Duca	210

ÎNCHEIERE	214
BIBLIOGRAFIE.....	216
LISTA ILUSTRĂȚIILOR	239

Pornind de la Mitropolitul Dosoftei, ca fază de început în cercetările noastre, am căutat să găsim un răspuns la „simfonia” domnie-ierarhie, adică Gheorghe Duca – Dosoftei, mai ales că mitropolitul și-a publicat cea mai mare parte a operei în cea de-a treia domnie a lui Gheorghe Duca. Totodată, de student la Teologie am fost impresionat de poziția mănăstirii Cetățuia. Apoi, apropiindu-mă de Dosoftei la Istorie și familiarizându-mă cu epoca, descopeream aceeași mănăstire din altă perspectivă. Părea impresionant tot ce s-a ridicat în incinta acesteia, dar mai ales de faptul că acolo a funcționat și o tipografie grecească. Nefiind mulțumit de ce am realizat în dorința de a-l descoperi pe Dosoftei, mișcat de arhitectura mănăstirii Cetățuia, de faptul că Duca a fost contemporanul lui Dosoftei, mi-am oprit atenția asupra domnului. Ulterior, la acestea aveau să se adauge și alte motive: contradicția dintre cuvintele lui Ion Neculce, prin care portretiza pe vodă ca fiind un „om nu prea nalt și gros, burduhos și bătrân. Numai își cernea barba. Pe atâta se cunoștea că n-are acătare minte sau frica lui

Dumnezeu”¹. Apoi, cuvintele mitropolitului Dosoftei, care-l aseamăna cu împăratul David, cu Constantin cel Mare sau cu alți dumnezeiești², precum și cele ale lui Nicolae Costin care spunea că în casa lor se putea cânta Sfânta Liturghie³ sau înfățișarea sa din tabloul votiv de la Cetățuian ne păreau contradictorii. Cronica îl descrie ca pe un domn de o aspră fiscalitate, rămânând cu această imagine în memoria contemporanilor și în istoriografiei. Mai târziu aflăm că a condus și o parte din Ucraina. Toate aceste aspecte ne-au impulsivat să ne aplecăm mai cu atenție asupra Moldovei din vremea lui Gheorghe Duca.

Pentru acesta am purces la drum și am structurat lucrarea în trei părți: primele două mai reduse ca întindere, iar cea de-a treia, care este de fapt și subiectul acestei cercetări, cea mai întinsă, structurată la rândul ei în patru capitole și mai multe subcapitole.

¹ Ion Neculce, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediția Gabriel Ștrempel, București, Ed. Minerva, 1982, p. 282.

² Dosoftei, *Dumnezăiasca Liturghie, 1679*, ediție critică de N. A. Ursu, Iași, 1980, p. 8.

³ Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei (1662-1711)*, în Mihail Kogălniceanu, *Cronicile României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei*, ediția a doua, tom. II, București, 1872, p. 19.

În prima parte a lucrării ne-am aplecat atenția asupra originii, familiei și vieții lui Gheorghe Duca în Moldova până la momentul urcării pe tron țării. Am avut în atenție relațiile acestuia cu domnii țării în timpul cărora a ocupat diverse dregătorii precum cea de mare cămăraș sub Vasile Lupu, vistier al doilea sub Ștefăniță Lupu și mare postelnic, apoi mare vistier în domnia lui Eustratie Dabija. Tot în această din urmă domnie avea să se căsătorească cu Anastasia, fiica doamnei Dafina, soția lui Dabija vodă. Totodată, am urmărit și abilitățile sale deosebite de a aduna bani și proprietăți în acești ani.

Partea a doua a textului face trecerea spre cea de-a treia domnie supunând unei scurte analize, mai ales din perspectiva dregătorilor, primele două domnii din Moldova, a dărilor puse pe țară, ridicarea mănăstirii Cetățuia, răscola din 1671-1672 și, în cele din urmă, conflictul lui Duca cu vistierul Ursachi.

În cea de-a treia parte ne-am oprit asupra momentului revenirii lui Duca pentru a treia oară pe tronul Moldovei. Pentru aceasta ne-am îndreptat atenția spre relațiile sale cu cele două puternice partide din Țara Românească. Ajungând la neînțelegere cu Cantacuzinii,

reprezentantul acestora, Șerban Cantacuzino, profitând de lipsa lui Duca din țară, a încercat să-l detroneze, mai ales că vizirul îi era prieten. Opoziția boierilor munteni coalizată în jurul lui Șerban Cantacuzino, care va deveni domn al Țării Românești în cele din urmă, l-au determinat pe Duca să-și îndrepte atenția spre tronul Moldovei. Fiind plecat la Cehrin cu oastea otomană și primind vestea că Șerban Cantacuzino caută să ia domnia, Duca „s-a ajuns” cu boierii moldoveni, luând legătura, pentru început, cu hatmanul Gavriliță Costachi. Alexandru Buhuș, cumnatul lui Duca și Miron Costin aveau să pună umărul la mazilirea lui Antonie Ruset. Acestora li s-a alăturat Tudosie Dubău, Constantin Ciobanul și Vasile Gheuca, neconfirmați documentar, dar pe care îi găsim în dregătorii importante, la scurt timp după revenirea lui Duca în Moldova. Reținerea hatmanului Gavriliță, cu privire la revenirea lui Duca în Moldova, avea să-l readucă în rândul dregătorilor cu oarecare întârziere. Intrigile țesute de Duca, apreciat de Poartă de alt fel, aveau să încline decisiv balanța în mazilirea lui Antonie Ruset, iar Duca să redevină domn al Moldovei. Cu toate acestea au mai fost și alți претенdenți la tron, precum

Vasile Gheuca, unul din boierii complotiști care au încercat în 1680 să-l înlăture pe Duca de la tron.

Capitolul privitor la politica internă este cel mai extins și constituie nucleul lucrării. Ne-am străduit să întocmim o „listă” a cât mai mulți dregători și slujbași domnești, atât de la curte cât și de pe la ținuturi. Am pornit în această incursiune și am supus analizei toți dregătorii mari și mici care au ocupat funcții în aparatul administrativ al țării de la logofeți până la vornicii de poartă, precum și a dregătorilor de țară, pârcălabi și starosti. Gheorghe Duca mazilește pe Neculai Racoviță și încredințează logofeția lui Miron Costin. Rămâne în fruntea cancelariei domnești până la sfârșitul domniei lui Duca, ba mai mult, se numără printre cei mai devotați boieri ai domnului mergând cu el la Viena, este prins la Domnești, apoi dus captiv în Polonia alături de domnul său. Pentru o imagine de ansamblu asupra cancelariei am stăruit asupra logofeților al doilea și al treilea, dar și asupra diecilor și uricarilor sau a unor grămăticii precum Enache, tatăl vitreg al cronicarului Ion Neculce.

Cu toate că n-a fost dintre cei mai devotați dregători ai lui Gheorghe Duca, Gavriliță Costachi a fost

singurul mare vornic al Țării de Jos în anii acestei domnii. Complotul din anul 1680 condus de Vasile Gheuca mare vistier, Gheorghe Bogdan mare jîtnicer și Lupu mare sulger avea să-l aducă în atenția domnului pe marele vornic ca unul care ar fi știut de acest plan. Chiar dacă nu și-a pierdut funcția, relațiile dintre domn și marele vornic au fost mai degrabă glaciale, iar la sfârșitul domniei Gavriliță avea să fie unul dintre boierii care s-au opus fățiș domnului, după care a trecut în Țara Românească. Am considerat potrivit să ne oprim atenția și asupra unor foști vornici, precum Ionașco Balș, sau a vornicilor de Bârlad, Botoșani și Iași.

Hătămănia avea să fie încredințată lui Alexandru Buhuș, cumnatul lui Duca. Tot aici am inclus o listă a celor mai des amintiți căpitani, vâtafi, iuzbași, hotnogi și stegari.

La toate celelalte dregătorii supuse analizei am avut în vedere și parcursul boierilor până la momentul numirii lor într-o dregătorie, precum și după înlăturarea sau părăsirea demnității. Dregătorii mai mici, de rangul doi sau trei, sau foști dregători, după cât ne-au permis documentele, ocupă și ei un loc însemnat în expunerea

noastră pentru a avea o imagine cât mai completă asupra Țării Moldovei în anii acestei domnii. Am fost interesați în analiza noastră de relațiile dintre boieri și grupurile pe care le-au constituit, precum cel al complotului din 1680, sau a relațiilor dintre domn și boieri. Totodată, începând de la postelnicie numărul boierilor care se perindă prin aceste dregătorii este din ce în ce mai mare, câte trei sau chiar patru boieri într-o dregătorie în cinci ani de domnie.

Din cauza nemulțumirilor, unii au considerat potrivit să treacă în Polonia, precum Tudosie Dubău mare spătar, Gavril Neaniul stolnicul, Ilie Moțoc mare medelnicer, Savin Zmucilă medelnicer, Ilie Drăguțescul mare armaș, Neculai Murguleț al doilea logofăt, în timp ce alții, chiar dacă au fost supuși la chinuri, au preferat să rămână lângă Duca până la final, precum Toader Palade. Spre sfârșitul domniei, când Duca era la Viena sau pe drumul de întoarcere, alți dregători încep să-l părăsească pe domn, precum Neculai Racoviță fost logofăt, Toderășco Cantacuzino mare vistier, lăsați caimacami în primăvara anului 1683 când Duca pleacă la Viena sau Constantin Cantemir mare serdar, bănuiește și el că a făcut parte din grupul boierilor complotiști,

Din această parte a lucrării nu putea lipsi capitolul consacrat Bisericii din Moldova în acești ani, pentru că s-a vorbit, se vorbește și ne place să auzim că „simfonia bizantină” a funcționat și în țările române. În vremea Ducăi vodă de la domn și până la oamenii de rând ai țării, cu toții se îndreptau către un locaș de rugăciune cu diverse daruri. Pentru aceasta am supus analizei, în special, legăturile lui Duca cu eparhiile și mănăstirile din Moldova, mai ales că vremea mitropolitului Dosoftei este una de referință până astăzi. Având în atenție opera ierarhului cărturar tipărită în acești ani și tipografia greacă de la Cetățuia, a văzut că Gheorghe Duca a reușit să-și lege numele de cel al mitropolitului Dosoftei și să fie cunoscut posterității ca cel care a susținut financiar aceste mișcări culturale din vremea sa. Bisericii Albe, viitoarea catedrală mitropolitană, ridicată în această domnie și celei a Sfântului Ioan Zlataust din Iași le-am acordam mai mare atenție întrucât au fost ridicate sau refăcute în această domnie. În afară de obișnuitele judecăți, scutiri sau întăriri de danii, precum și a celor amintite, Duca n-a mai făcut danii însemnate vreunei episcopii sau mănăstiri. De o mai mare atenție s-au bucurat câteva mănăstiri, precum Galata

sau Barnovschi, cărora le-au fost acordate mai multe scutiri sau au avut câștig de cauză la procese în acești ani. De asemenea, mănăstirile închinat patriarhiei de Ierusalim, precum Probota sau Cașin, le-au fost scutite anumite sate, cel mai sigur la stăruința patriarhului Dositei. Totodată, am încercat să îmbogățim știrile cu privire la episcopii și egumenii din țară, încercând, pe cât ne-au permis documentele, o reconstituire a vieții acestora și a instituțiilor pe care le cărmuiau.

Un subcapitol aparte l-am consacrat ctitoriei domnului, Mănăstirea Cetățuia, asupra căruia am stăruit mai mult. Am avut în vedere moșiile acordate acesteia de către ctitor sau de alți miluitori și binefăcători, dar și tipografia grecească instalată acolo în anul 1682 de sub teascurile căreia au și ieșit în acești ani *Întâmpinare în contra primatului papei și În contra eresilor*.

Cum Gheorghe Duca ne este cunoscut ca fiind un domn de o aspră fiscalitate, un negustor ajuns pe tronul Moldovei, un subcapitol dedicat politicii fiscale l-am considerat foarte potrivit. Am căutat să vedem care au fost dările puse pe țară pentru toate categoriile sociale și măsurile aspre aplicate de domn atunci când a fost vorba

de strângerea veniturilor pentru vistieria țării. Repercusiunile acestei politici nu s-au lăsat așteptate, încât dregătorii însărcinați cu strângerea birurilor erau nevoiți să completeze din propriile venituri sumele pe care nu le puteau strânge de pe la ținuturi, întrucât locuitorii fugeau din fața birnicilor. Din acest motiv unii încasatori au căzut „la un greu și la o nevoie mare” pentru slujba de la ținut, precum Andrei Mihuleț uricar și pârcălab de Orhei sau Ilie Pleșca al doilea jitnicer. Alții au plecat în Polonia, dar au luat și ceva venituri de la vistieria țării, precum Neculai Murguleț al doilea logofăt. Această strictețe a domnului în asigurarea veniturilor vistieriei este o caracteristică a ultimei domnii a lui Duca, transformată „într-o veritabilă tiranie economică”.

Am dedicat un capitol Politicii externe fără de care nu am avea o imagine clară asupra Moldovei din vremea lui Gheorghe Duca. În contextul în care Poarta se pregătea pentru un ultim asalt asupra Europei, cucerirea Vienei, Moldova nu putea fi ocolită de jocurile politice internaționale. Pentru aceasta otomanii trebuiau să se asigure că în partea răsăriteana a imperiului este liniște. În aceste împrejurări Duca este delegat de Poartă să ducă

tratativele de pace între cele două puteri răsăritene. Relațiile întreținute de domn cu celelalte puteri vecine în acești ani, precum și atitudinea rezervată a domnului Moldovei la Viena dezvăluie o prudență și o loialitate față de turci, spre care s-a îndreptat ori de câte ori a fost mazilit. Hătmănia Ucrainei, încredințată lui Duca în vara anului 1681, am analizat-o tot în acest capitol, urmărind măsurile luate de Duca în organizarea teritoriului dintre Nipru și Nistru, precum și relațiile cu hatmanul Samoilovici al Ucrainei de dincolo de Nipru.

Declinul lui Gheorghe Duca constituie ultima parte a lucrării. Am urmărit contextul mai larg al relațiilor lui Gheorghe Duca cu boierii, încercarea neizbutită a boierilor de a răsturna pe domn în 1680 și urmările acesteia, nemulțumirile acumulate de boieri de-a lungul celor cinci ani de domnie, supliciile la care au fost supuși ei sau jupânesele lor ca efect al fiscalității aspre din această domnie, dar și comportamentul și legăturile dintre boieri după plecarea domnului la Viena. Înfrângerea otomanilor sub zidurile Vienei avea să însemne începutul sfârșitului pentru Gheorghe Duca. Drumul de întoarcere a fost sinuos pentru domnul Moldovei, iar veștile care

soseau din țară nu erau dintre cele mai bune. Pe măsură ce se apropia de Moldova Duca se îndepărta de domnie. Boierii care l-au însoțit la Viena sau cei rămași în țară simțind că vodă pierde puterea, rând pe rând, au început să-l părăsească, încât a ajuns ca în final să rămână lângă el doar cei „aproțiați de casa sa”. Aceștia din urmă, lipsiți și ei de un spirit practic, l-au îndemnat pe vodă să treacă în Moldova, unde avea să fie prins, la Domnești, chiar în ziua de Crăciun. Coborârea lui Ștefan Petriceicu spre Moldova cu boierii pribegi și trupele polono-căzăcești intrate în țară aveau să contribuie și ele la destabilizarea situației interne. În aceste condiții Duca avea să fie dus captiv în Polonia, de unde va încerca să-și răscumpere libertatea. Împrejurările, însă, n-au mai fost de partea sa de această dată și la sfârșitul lunii martie a anului 1685 fostul domn al Moldovei avea să-și găsească obștescul sfârșit la Liiov. Trupul său avea să fie adus în țară prin grija fiului său Constantin Duca, în 1694, și așezate ctitoria sa, mănăstirea Cetățuia.

Putem concluziona că „meșter și isteț la fire” cum era, Gheorghe Duca a stăpânit bine țara. În ciuda faptului că a fost mereu contestat, blestemat, că a creat

nemuțumiri în rândul tuturor straturilor sociale, fie prin dări, fie prin mazilirea boierilor, a dat dovadă de pricepere și echilibru, încât boierii n-au reușit să se coalizeze în jurul unui nucleu sau a unui lider și să izbutească înlăturarea acestuia de la tron. Dacă n-ar fi participat la Asediul Vienei și Poarta n-ar fi fost învinsă, cel mai sigur, Gheorghe Duca ar fi rămas în continuare domn al Moldovei.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

IZVOARE

I. DOCUMENTARE

a) Inedite

Arhivele Statului – Iași (Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale Istorice Centrale)

Documente, Eforia Școalelor din Moldova, Episcopia Huși, Episcopia Roman, Manuscrise, Mănăstirea Adam, Mănăstirea Agapia, Mănăstirea Agathon, Mănăstirea Aron Vodă, Mănăstirea Barnovschi, Mănăstirea Bârnova, Mănăstirea Bisericani, Mănăstirea Bogdana, Mănăstirea Brazi, Mănăstirea Cașin, Mănăstirea Cetățuia, Mănăstirea Coșula, Mănăstirea Doljești, Mănăstirea Galata, Mănăstirea Neamț, Mănăstirea Nicoriță, Mănăstirea Pângărați, Mănăstirea Probota, Mănăstirea Răchitoasa, Mănăstirea Râșca, Mănăstirea Secu, Mănăstirea Sf. Ioan Zlataust,

Mănăstirea Sf. Sava, Mănăstirea Trei Ierarhi, Mitropolia Moldovei.

Biblioteca Academiei Române - București

Documente istorice, Fotocopii.

b) Editate

ANDEA, Susana și ANDEA, Avram, *Acta et epistolae. Transilvania în relațiile cu Moldova și Țara Românească*, Cluj-Napoca și Gatineau, Ed. Argonaut Publishing și Symphologic Publishing, 2016.

ANDRONACHE, Ștefan, *Documente istorice tecucene. Secolul al XVII-lea*, vol. I, Tecuci, f. Ed., 2001.

ANTONOVICI, Ioan, *Documente bârlădene*, vol. III, Bârlad, 1915; vol. IV, Bârlad, 1924.

BALAN, Teodor, *Documente bucovinene*, vol. III, 1573-1720, Cernăuți, 1937.

BOGA, L. T., *Documente basarabene*, vol. III, testamente și danii (1672-1858), Chișinău, 1929; vol. X,

hrisoave și cărți domnești (1560-1720), Chișinău, 1930; vol. XVI, zapise, Chișinău, 1933.

CAPROȘU, Ioan, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. II, *acte interne (1661-1690)*, Iași, Ed. „Dosofteri”, 2000.

Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului, vol. III, 1653-1675, întocmit de Mihai Regleanu, Doina Duca, Constanța Negulescu, Veronica Vasilescu, Cornelia Crivăț, București, 1968; vol. IV, 1676-1700, întocmit de Mihai Regleanu, Doina Duca, Tinculescu, Veronica Vasilescu, Negulescu Constanța, București, 1970; Supliment I, întocmit de Maria Soveja, Mihai Regleanu, Doina Tinculescu, Marcel Ciucă, Gabriela Birceanu, București, 1975.

CODRESCU, Theodor, *Uricariul*, vol. III, Iași, 1891; vol. V, Iași, 1862; vol. VII, Iași, 1886; vol. XI, Iași, 1889; vol. XII, Iași, 1889; vol. XVI, Iași, 1891; vol. XVII, Iași, 1891; vol. XXII, Iași, 1893.

CORFUS, Ilie, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVII-lea*, București, Ed. Academiei Române, 1983.

IDEM, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, ediția Vasile Matei, București, Ed. Academiei Române, 2001.

Din tezaurul arhivistic vasluian. Catalog de documente (1399-1877), București, 1986.

Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente (1393-1849), întocmit de Vasile Gh. Miron, Mihai Ștefan Ceaușu, Gavril Irimescu, Sevastița Irimescu, București, 1983.

GHIBĂNESCU, Gh., *Ispisoace și zapise*, vol. III, part. I, Iași, 1910; vol. III, part. II, Iași, 1912; vol. IV, part. I, Iași, 1914.

IDEM, *Surete și izvoade*, vol. IV, Iași, 1908; vol. V, Iași, 1908; vol. VII, Iași, 1912; vol. VIII, Iași, 1913; vol. IX, Iași, 1914; vol. XI, Iași, 1922; vol. XIII, Huși, 1923; vol. XIV, Huși, 1925; vol. XVI, f.l., 1926; vol. XXII, Iași, 1929; vol. XXV, Iași, 1933.

HURMUZAKI, Eudoxiu de, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. V, part. 1, 1650-1699, București, 1885; vol. V, part. 2, 1650-1699, București, 1886; vol. IX, part. 1, 1650-1747, București, 1897; vol.

XIII, texte grecești, București, 1909; vol. XIII, culese și publicate de A. Papadopoulos Kerameus, București, 1914; vol. XIV, part. I, 1320-1716, publicate de N. Iorga, București, 1915; vol. XV, part. 2, publicate de N. Iorga, București, 1913; vol. XVI, publicate de Nerva Hodoș, București, 1912; Supliment I, vol. I, 1518-1780, de Gr. G. Tocilescu și A. I. Odobescu, București, 1886; Supliment II, vol. 3, culese și publicate de Ioan Bogdan, București, 1900.

IORGA, N., *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. III, București, 1901; vol. V, București, 1903; vol. VI, București, 1904; vol. VII, București, 1904; vol. IX, București, 1905; vol. X, București, 1905; vol. XI, București, 1906; vol. XVI, București, 1909; vol. XXII, București, 1913.

SAVA, Aurel V., *Documente privitoare la târgul și ținutul Orheiului*, București, 1944.

IDEM, *Documente privitoare la târgul și ținutul Lăpușnei*, București, 1937.

IDEM, *Documente putnene*, vol. I, Focșani, 1929.

SOLOMON, Const. și STOIDE, C. A., *Documente tecucene*, vol. I, Bârlad, 1938; vol. II, Bârlad, 1939.

VERESS, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești. Acte și scrisori (1661-1690)*, vol. XI, București, 1939.

II. NARRATIVE

AMIRAS, Pseudo, *Cronica anonimă a Moldovei 1661-1729*, studiu și ediție critică de Dan Simonescu, București, Ed. Academiei Române, 1975.

COSTIN, Nicolae, *Letopisețul Țării Moldovei de la Ștefan sin Vasile-Vodă în Mihail Kogălniceanu, Cronicile României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei*, ediția a doua, tom. II, București, 1872.

Letopisețul Țării Moldovei de la Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, 1661-1705, editat de C. Giurescu, București, 1913.

MUSTE, Nicolae, *Letopisețul Țării Moldovei de la domnia lui Istratie Dabija V. V. până la a treia domnie*

a lui Mihai Racoviță V. V. în Mihail Kogălniceanu, *Cronicile României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei*, ediția a doua, vol. III, București, 1874.

NECULCE, Ion, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Ed. Minerva, 1982.

LUCRĂRI GENERALE

ATANASIU, Mihai-Bogdan, *Din lumea cronicarului Ion Neculce. Studiu prosopografic*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015.

CANTEMIR, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, traducere după originalul latin de Gh. Ghuțu, introducere de Maria Holban, comentariu istoric de N. Stoicescu, studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu, indice de Ioana Constantinescu, cu o notă asupra ediției de D. M. Pippidi, București, Ed. Academiei Române, 1973

IDEM, *Vita Constantini Cantemyrii, cognomento senis Moldaviae principis*, în idem, *Opere complete*, VI, tom. I, cuvânt înainte de acad. Virgil Cândea, studiu

introdutiv de Andrei Pippidi, ediție critică, traducere și anexe de Dan Slușanschi și Ilieș Câmpeanu, note și comentarii de Andrei Pippidi, indici de Ilieș Câmpeanu, București, Ed. Academiei Române, 1996.

DOSOFTEI, *Opere*, vol. 1, ediție critică de N. A. Ursu, studiu introdutiv de Al. Andriescu, București, Ed. Minerva, 1978.

IORGA, N., *Istoria românilor. Monarhii*, vol. VI, vol. îngrijit de Ștefan Andreescu, București, Ed. Enciclopedică, 2015.

STĂNILOAE, Dumitru, *Viața și activitatea patriarhului Dosofteiu al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările românești*, Cernăuți, 1929.

STOICESCU, N., *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, Ed. Enciclopedică, 1971.

LUCRĂRI SPECIALE

BĂLTUȚĂ, Mitrofan, *Tipografia greacă de la Mănăstirea Cetățuia*, în *MMS*, an. XLVIII, nr. 7-8, 1972.

BEJENARU, N. C., *Din relațiile comerciale moldo-polone în secolul al XVII-lea. Procesul vistiernicului moldovean Ursachi cu negustorul polon Balaban*, în *Arhiva*, an. XXXIV, nr. 2, 1927

BOGDAN, I., *O scrisoare din 1679 a mitropolitului Dosoftei*, în *AARMSI*, s. II, tom. XXXIV.

CHELUCU, Marius, *Gheorghe Duca: un negustor pe tronul Moldovei*, în *Moldova și economia de schimb europeană. Secolele XIV-XVIII*, vol. editat de Viorel M. Butnaru, Iași, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, 2002.

COJOCARU, Alexie, *O carte românească regăsită: „Octoihul” mitropolitului Dosoftei*, în *AP*, VI, nr. 1, 2010.

COTOVANU, Lidia, *Le diocèse de Dryinoupolis et ses bienfaiteurs de Valachie et de Moldavie. Solidarités de famille et traits identitaires multiples (XVIe -XVIIe siècles)* în *Contribuții privitoare la istoria relațiilor dintre Țările române și Bisericile răsăritene în secolele XIV-XIX*, vol. editat de Petronel Zahariuc, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.

DRAGOMIR, Silviu, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în veacul XVII*, în *AARMSI*, s. II, tom. XXXIV.

GIURESCU, C., *Izvoadele lui Tudosie Dubău, Miron logofătul și Vasile Damian*, în *BCIR*, vol. 1, 1915.

GOROVEI, Ștefan S., *Cantemireștii. Esee genealogic în Dinastia Cantemireștilor. Secolele XVII-XVIII*, coord. și redactor științific Andrei Eșanu, Chișinău, Ed. Știința, 2008.

GRIGORAȘ, N., *Biserica Sf. Ioan Zlataust din Iași*, în *MMS*, an. XXXIX, nr. 5-6, 1963.

IDEM, *Duca Vodă cel Bătrân. Înfăptuirile sale culturale*, în *MMS*, an. XLVIII, nr. 7-8, 1972.

IDEM, *O Biserică din Iași zidită în 30 de zile*, în „Cetatea Moldovei”, an. IV, vol. IX, nr. 5, mai 1943.

IORGA, N., *Ucraina moldovenească*, în *AARMSI*, s. II, t. XXXV.

LAZĂR, Gheorghe, *Aspecte ale ideologiei politice în Țara Românească și Moldova (a doua jumătate a sec. al XVII-lea)*, extras din *RI*, s.n., tom. VII, nr. 5-6, 1996.

LEHR, Lia, *Comerțul Țării Românești și Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVII-lea în Studii*, tom. 21, nr. 1, 1968.

METEȘ, Ștefan, *Contribuții nouă privitoare la familia boierească Buhuș din Moldova*, în *AARMSI*, s. III, tom. VII, 1927.

SAMARIAN, P., *Boala „Ducăi-Vodă” sau „suparul Ducăi-Vodă”*, „*Revista Științelor Medicale*”, an. XXI, nr. 9, 1932.

STOIDE, C. A., *Contribuțiuni la cunoașterea „foametei celei mari” din 1684-1685*, în *Arhiva*, an. 41, nr. 1-2, 1934-1935.

IDEM, *Contribuții la cunoașterea relațiilor moldo-poloneze din anii 1683-1684*, în *AIIAI*, XIII, 1976.

IDEM, *Izvodul costăchesc*, în *SAI*, vol. VI, 1964.

IDEM, *Prima domnie moldovenească a lui Gheorghe Duca Vodă*, în *RIR*, vol. XV, nr. 1, 1945.

IDEM, *Un episod din domnia lui Gheorghe Duca. Răscoala lui Hâncu și Durac din 1671-1672*, în „*Arhiva*”, XLIII, nr. 1-2, 1936.

SZÉKELY, Maria Magdalena, *Portret de doamnă cu ibovnic. Anastasia Duca*, în Violeta Barbu, Maria-

Magdalena Székely, Kinga S. Tüdös, Angela Jianu, *Grădina rozelor. Femei din Moldova, Țara Românească și Transilvania, (sec. XVII-XIX)*, București, Ed. Academiei Române, 2015.

ȘTREMPEL, Gabriel, *Hatmanul Alexandru Buhuș și mazilirea lui Antonie vodă Ruset*, în vol. *Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu la 60 de ani de la naștere*, Cluj, Universitatea Babeș-Bolyai, 1974.

TAFRALI, O., *Mormintele familiei voevodului Gheorghe Duca de la mânăstirea Cetățuia*, în AA, fasc. 9-10, 1933-1934.

TANOVICEANU, I., *O scrisoare a boierilor Ilie Moțoc și Savin Smucilă zis și Smucicâne către clucerul Cantemir din 1683*, în *Arhiva*, an. VIII, 1897.

ZAHARIUC, Petronel, *Câteva testamente moldovenești din secolele XVII-XVIII*, în *SMIM*, vol. XXXIX, 2021.

IDEM, I. *Începuturile Catedralei Mitropolitane din Iași. I.1. Contribuții la istoria Mitropoliei Moldovei și a Catedralei Mitropolitane din Iași de la mijlocul secolului al XVI-lea până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, în *Istoria Catedralei și a Ansamblului Mitropolitan*

din Iași, vol. coordonat de Petronel Zahariuc și Mihai-Daniel Isai, Iași, Ed. Doxologia, 2021.